ДЭЛГЭРЭНГҮЙ ТАНИЛЦУУЛГА

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийн төслийн талаар

Удиртгал

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн Арван зургадугаар зүйлийн 11-д “Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална.” хэмээн зааж, хүүхдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах асуудлыг хуульчлан баталгаажуулсан. Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын Пактын[1] 24 дүгээр зүйлийн 1-д “Аливаа хүүхэд яс үндэс, арьсны өнгө, хүйс, хэл, шашин шүтлэг, үндэсний буюу нийгмийн гарал, хөрөнгө чинээ болон төрсөн байдлаар алагчлагдахгүйгээр өөрийн гэр бүл, нийгэм, төрийн зүгээс насанд хүрээгүйнхээ хувьд шаардлага бүхий хамгаалалт эдлэх эрхтэй.” гэж, Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын[2] удиртгалд “хүүхдийн бие бялдар, оюун ухаан гүйцэд төлөвшөөгүйн улмаас түүнийг төрөхөөс өмнө болон төрсний дараа онцгой халамж, хамгаалалт, түүний дотор эрх зүйн зохих хамгаалалт шаардлагатай.” талаар дурдаад, тус конвенцын 19 дүгээр зүйлийн 1-д “Оролцогч улсууд эцэг эх, хууль ёсны асран хамгаалагч, хүүхдийг эрх бүхий асран халамжилж байгаа бусад хүн хүүхдийг бие бялдар, сэтгэл зүйн хувьд аливаа хэлбэрээр дарамтлах, доромжлох, сөргөөр ашиглах, хайр халамжгүй орхих, зүй бусаар хандах, хэрцгийгээр харьцах, албадан хөдөлмөрлүүлэх буюу бэлгийн хүчирхийллээс хамгаалах зорилгоор хууль тогтоох, захиргааны, нийгмийн болон гэгээрлийн бүхий л шаардлагатай арга хэмжээг авна.” гэж заасан байна.

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн эрхийн хорооноос 2021 онд баталсан “Цахим орчин дахь хүүхдийн эрхийн талаарх 25 дугаар Нэмэлт тайлбар” (General Comment No.25)-ын 23-т “Оролцогч улсууд нь цахим орчныг Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон Нэмэлт тайлбарт заасан эрхтэй нийцэж байгаа эсэхийг баталгаажуулах зорилгоор олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцүүлэн үндэсний хууль тогтоомжийг шинэчилнэ.” гэж заасан ба хүүхдийн эрх цахим орчинд мөн адил бүрэн хэрэгжих бөгөөд улс орнууд хүүхдийг цахим орчны эрсдэлээс хамгаалах хууль, бодлогын тусгай зохицуулалт бүрдүүлэх үүрэгтэйг тодорхойлсон.

Тус тайлбар нь хүүхдийн хувийн мэдээллийн хамгаалалт, хүүхдэд ээлтэй нууцлалын анхдагч тохиргоо (privacy by default), насанд тохирсон хамгаалалтын механизм, хортой агуулга болон алгоритмын эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээ, платформ буюу үйлчилгээ эрхлэгчийн хариуцлага, аюулгүй байдлыг системийн загварчлалд анхнаас нь шингээх (safety by design) зэрэг зарчмыг хэрэгжүүлэх

[1] Хүүхдийн эрхийн конвенц, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1989 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдрийн 44/25 дугаар тогтоолоор баталж, 1990 оны 9 дүгээр сарын 2-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

[2] Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн эрхийн хорооноос 2021 онд баталсан “Цахим орчин дахь хүүхдийн эрхийн талаарх Ерөнхий тайлбар №25

шаардлагыг онцлон дурдсан. Мөн хүүхдийн хувьсан хөгжиж буй чадавхын зарчмын агуулгыг онцлон тусгасан бөгөөд энэ нь хүүхдийн ур чадвар, танин мэдэхүй, өөрийн үйлдлийн үр дагаврыг ойлгох чадвар нь нас, тархины хөгжлийн үе шат бүрээр аажмаар төлөвшдөг болохыг илэрхийлдэг. Нийгмийн сүлжээнд хүүхэд эцэг, эх, асран хамгаалагчийн шууд хяналтаас гадуур бие даан оролцох боломжтой байдаг тул хүүхдийн хөгжлийн онцлогийг энэ орчинд тусгайлан харгалзан үзэх шаардлагатай гэж тэмдэглэсэн.

Хүүхдийн цахим орчин дахь эрсдэл, боломж нь нас, хөгжлийн үе шатнаас хамааран харилцан адилгүй байдаг тул улс орнууд хүүхдийг хамгаалах болон цахим орчинд оролцоог нь дэмжих бодлого, арга хэмжээг боловсруулахдаа хүүхдийн нас, хөгжлийн онцлогийг харгалзан үзэх ёстой. Үүний зэрэгцээ, салбар бүрийн хамгийн сүүлийн үеийн судалгаа, нотолгоонд тулгуурлан хүүхдийн насны онцлогт нийцсэн хамгаалалтын арга хэмжээг боловсруулах шаардлагатайг онцолсон.[3]

Мөн Хүүхдийн эрхийн тухай конвенц болон түүний Нэмэлт протоколуудад заасан эрхийг цахим орчинд хангах зорилгоор оролцогч улсууд үндэсний хууль тогтоомжоо олон улсын хүний эрхийн хэм хэмжээнд нийцүүлэн тогтмол хянаж, шинэчилж байх үүрэгтэй. Хууль тогтоомж нь технологийн хурдацтай хөгжил, шинээр үүсэж буй нөхцөл байдлаас хоцрох ёсгүй бөгөөд цахим орчинтой холбоотой төрийн байгууллага, бизнесийн байгууллагын үйл ажиллагаанд хүүхдийн эрхийн нөлөөллийн үнэлгээ хийх тогтолцоог бүрдүүлэх шаардлагатай гэж заасан. Энэ нь цахим орчинтой холбоотой хууль тогтоомж, төсвийн хуваарилалт, захиргааны шийдвэр бүрт хүүхдийн эрхийг тусгах, хамгаалах зорилготой юм.

Монгол Улсад хүүхдийн эрхийг хамгаалах харилцааг 1989 оны Хүүхдийн эрхийн конвенц зэрэг Монгол Улсын олон улсын гэрээ, мөн Монгол Улсын Үндсэн хууль, Иргэний хууль, Хүүхэд хамгааллын тухай хууль, Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Садар самуун явдалтай тэмцэх тухай хууль, Хүн худалдаалахтай тэмцэх тухай хууль, Зар сурталчилгааны тухай хууль, Өргөн нэвтрүүлгийн тухай хууль зэрэг дотоодын тодорхой хууль тогтоомжоор зохицуулж байна.

Монгол Улсад хэрэгжиж буй зохицуулалтууд нь олон улсын платформуудыг хариуцлагажуулах, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах урьдчилан сэргийлэх технологийн болон зохион байгуулалтын арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх талаар нарийвчилсан зохицуулалт хийгээгүй байна. Эдгээр нь хууль тогтоомжийн төсөл боловсруулах хэрэгцээ шаардлагыг тандан судлах хүрээнд хийсэн судалгаанд дүгнэсэн нийгмийн сүлжээн дэх хүүхдэд чиглэсэн эрсдэл, сөрөг үр дагаврыг дагуулсаар байгаа нь тус хуулийн төслийг боловсруулах хэрэгцээ, шаардлагыг нөхцөлдүүлж байна.

[3] Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Хүүхдийн эрхийн хорооноос 2021 онд баталсан “Цахим орчин дахь хүүхдийн эрхийн талаарх Ерөнхий тайлбар №25

Иймд Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хууль /анхдагч хууль/ -ийн төслийг 6 бүлэг, 20 зүйлтэйгээр боловсруулсан.

Нэр томьёоны тухайд:

“Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хууль” гэх нэр нь нэг талаас зохицуулалтын хамрах хүрээг хэт өргөсгөхөөс зайлсхийж, нөгөө талаас Хүүхэд хамгааллын тухай ерөнхий зохицуулалт бүхий хуулийн зохицуулах харилцаанаас ялган, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах технологийн хамгаалалтын нарийвчилсан тогтолцоог хуульчлах зорилгыг илэрхийлнэ.

Энэ хуулийн төслийг анхлан боловсруулах хүрээнд “нийгмийн сүлжээ” гэх ойлголтоос өргөнөөр томьёолбол мэдээний сайт, цахим худалдаа, үүлэн үйлчилгээ, тоглоом, форум, хайлтын систем, боловсролын платформ зэрэг олон төрлийн үйлчилгээ хамаарах нөхцөл үүсгэдэг бөгөөд ингэснээр:

- хүүхдэд бодитоор өндөр эрсдэл учруулж буй үйлчилгээ рүү чиглэсэн бодлого сулрах;
- эрсдэлийн үнэлгээ, хяналт, тайлагналын тогтолцоо хэт олон субъектэд тархах;
- төрийн байгууллагад бодит хэрэгжилтээс давсан зохиомол ачаалал үүсэх;
- технологийн болон хүний нөөцийн хувьд хэрэгжүүлэх боломжгүй болох;
- платформын эрсдэлийн түвшинд суурилсан ялгамжтай зохицуулалт хэрэгжүүлэхэд хүндрэл үүсэх зэрэг сөрөг үр дагавар бий болдог гэж судлаачид, олон улсын байгууллагууд тэмдэглэсэн байдаг.[4]

Мөн хуулийн төслийн хэрэгцээ, шаардлагыг тандан судалсан судалгаанаас үзэхэд нийгмийн сүлжээ нь Монгол Улсад тулгамдаж буй асуудал, бодит эрсдэл үүсгэж буй нь тогтоогдсон байна. Иймээс хуулийн төслийн хүрээнд “нийгмийн сүлжээ” гэх ойлголтыг: “хэрэглэгч бүртгэл үүсгэн оролцох, өөрийн болон бусдын үүсгэсэн зураг, дүрс бичлэг, дуу, бичвэр зэрэг агуулгыг нийтлэх, түгээх, сэтгэгдэл бичих, хуваалцах, бүлэг үүсгэх, харилцах боломж олгодог цахим хэрэглүүр /аппликэйшн/, цахим хуудас болон түүнтэй адилтгах үйлчилгээ” гэж тодорхойлж байгаа нь хүүхдэд хамгийн өндөр эрсдэл дагуулдаг хэрэглэгч контент үүсгэх боломж (user-generated content), холбогдон харилцах боломж (interaction), алгоритмаар түгээх загварлчлал (algorithmic amplification) бүхий үйлчилгээний хэсгийг төвлөрүүлэн хамруулж буй давуу талтай. Харин “хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах” гэх томьёоллын тухайд энэ нь “хүүхдийн эрх”, “хүүхэд хамгаалал” гэх ерөнхий хүрээний зохицуулалтаас ялгах зорилготой ойлголт юм. Монгол Улсад Хүүхдийн эрхийн тухай хууль, Хүүхэд хамгаалын тухай хууль болон гэмт хэрэг, зөрчилд холбогдох хууль тогтоомжуудаар хүүхдийн эрх, хамгаалын суурь зарчим, төрийн байгууллагын бүрэн эрх, гэр бүл, боловсрол, нийгмийн хамгаалын харилцааг

[4] UNICEF, *Child Rights Impact Assessment in the Digital Environment* (2022); OECD, *Children in the Digital Environment* (2021); European Commission, *Better Internet for Kids Strategy* (BIK+) (2022).

ерөнхий байдлаар зохицуулсан.

Энэхүү хуулийн төслийн зорилго нь хүүхдийн эрх зөрчсөн үйлдлийг дахин тодорхойлох, эсхүл материаллаг хариуцлагын шинэ тогтолцоо бий болгоход бус нийгмийн сүлжээний үйлчилгээний технологийн орчинд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах үүрэг, урьдчилан сэргийлэх хамгаалалтын механизм, эрсдэлийн удирдлагын тогтолцоог нарийвчлан зохицуулахад чиглэж байгаа болно.

Тодруулбал, хуулийн төсөл нь:

- нийгмийн сүлжээний эрсдэлийн үнэлгээ;
- аюулгүй байдлын анхдагч тохиргоо;
- эцэг эхийн хяналтын тохиргоо;
- хүүхдийн нас баталгаажуулалт;
- мэдээлэх, гомдол гаргах механизм гэх зэрэг хүүхдэд зориулсан технологийн хамгаалалтын арга хэмжээ, нийгмийн сүлжээний үйлчилгээний аюулгүй ажиллагааны “system design” болон “safety-by-design” зохицуулалтыг төвлөрүүлэн хуульчлах зорилготой.

Иймд энэхүү хуулийн төсөл нь материаллаг эрх зүйн хориглолт, хариуцлагын зохицуулалтыг давхардуулахгүйгээр, харин хүүхдэд эрсдэл учруулах нөхцөл, орчин, технологийн архитектурыг бууруулах урьдчилан сэргийлэх чиглэлийн тусгайлсан зохицуулалтын шинжтэй болно.

Нэгдүгээр бүлэг.Нийтлэг үндэслэл

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах хуулийн зорилго болон нэр томьёог тодорхойлсон.

Мөн Хүүхэд хамгааллын тухай хуульд заасан хүүхэд хамгааллын зарчим болон нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдлыг хангахад баримтлах дараах зарчмуудыг тодорхойлсон.

Хүүхдийн эрх, дээд ашиг сонирхол, аюулгүй байдлыг нэн тэргүүнд тавих зарчим:

Энэхүү зарчим нь хүүхэдтэй холбоотой аливаа хууль тогтоомж, бодлого, захиргааны болон хувийн байгууллагын шийдвэр гаргах ажиллагаанд хүүхдийн эрх, аюулгүй байдал, хөгжил, сайн сайхан байдлыг нэн тэргүүнд харгалзан үзэх олон улсын хүүхдийн эрхийн суурь зарчим юм. Энэхүү зарчмыг НҮБ-ын Хүүхдийн эрхийн тухай конвенцын 3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Хүүхдийн талаар хэрэгжүүлэх төрийн болон хувийн нийгмийн хамгааллын байгууллага, шүүх, захиргааны байгууллага, хууль тогтоох байгууллагын аливаа үйл ажиллагаанд хүүхдийн дээд ашиг сонирхлыг (best interests of the child) нэн тэргүүнд харгалзан үзнэ”[5] гэж тодорхойлсон.

[5] Хүүхдийн эрхийн конвенц, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1989 оны 11 дүгээр сарын 20-ны өдрийн

Хүүхдийн аюулгүй, сайн сайхан байдлыг хангах зорилгод хүрэхэд зайлшгүй, тохирсон арга хэмжээ авах зарчим: Энэ зарчим нь нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгч болон холбогдох этгээдээс авч хэрэгжүүлэх хамгаалалтын арга хэмжээ нь хүүхдийн эрх, мэдээлэл авах эрх чөлөө болон технологийн хэрэглээнд хэт халдахгүйгээр, тухайн эрсдэлийн шинж чанар, түвшинд нийцсэн, зайлшгүй бөгөөд пропорциональ байх шаардлагыг илэрхийлнэ. Өөрөөр хэлбэл хамгаалалтын арга хэмжээ нь хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах зорилготой уялдсан, үндэслэлтэй, хэрэгжих боломжтой байхыг шаардана.

Эрсдэлээс сэргийлсэн байх зарчим: Энэхүү зарчмын хүрээнд нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ, түүний функц, агуулга, хэрэглэгчийн харилцаа, алгоритмын ажиллагаанаас хүүхдэд учирч болзошгүй эрсдэлийн түвшинг үнэлж, түүнд тохирсон хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэх зохицуулалтын тогтолцоог баримтална. Ингэснээр бүх үйлчилгээнд ижил түвшний хатуу шаардлага тавих бус, хүүхдэд үзүүлэх нөлөөлөл, эрсдэлийн бодит түвшинд үндэслэн ялгамжтай зохицуулалт хэрэгжүүлэх боломж бүрдэнэ.

Хүүхдийн хувийн мэдээллийг хамгаалах зарчим: Энэ зарчим нь хүүхдийн бүртгэл, байршил, харилцаа холбоо, хэрэглээний мэдээлэл болон бусад хувийн мэдээллийг хууль бусаар цуглуулах, ашиглах, түгээх, боловсруулах эрсдэлээс хамгаалах суурь шаардлагыг тогтоож буй. Түүнчлэн хүүхдэд зориулсан аюулгүй байдлын анхдагч тохиргоо (privacy-by-default), өгөгдлийн минималчлал, насны онцлогт тохирсон мэдээллийн хамгаалалтын арга хэмжээг хэрэгжүүлэхэд чиглэнэ.

Хамтын оролцоог хангах зарчим: Хүүхдийн нийгмийн сүлжээний аюулгүй байдлыг хангах асуудал нь зөвхөн төрийн байгууллагын дангаараа хэрэгжүүлэх чиг үүрэг биш бөгөөд нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгч, эцэг эх, асран хамгаалагч, боловсролын байгууллага, иргэний нийгэм, хүүхэд өөрөө болон бусад оролцогч талуудын хамтын оролцоонд тулгуурлан хэрэгжих шаардлагатай тул энэхүү зарчмыг тусгасан болно. Энэ нь урьдчилан сэргийлэлт, мэдээлэл солилцоо, гомдол шийдвэрлэлт, хүүхдийн цахим боловсрол болон хамгаалалтын тогтолцоог илүү үр дүнтэй хэрэгжүүлэх үндэс болно.

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хууль тогтоомжийн эрэмбэ, түүнийг хэрэглэхтэй холбоотой зохицуулалтыг хуулийн төслийн 3 дугаар зүйлийн 3.4 дэх хэсэгт заасан. Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах хангах тухай хуулиар зохицуулаагүй хүүхэд хамгааллын харилцааг Хүүхэд хамгааллын тухай хуулиар зохицуулна.

Хоёрдугаар бүлэг.Нийгмийн сүлжээний эрсдэл ба хамгаалалт

Хуулийн төслийн хоёрдугаар бүлгээр нийгмийн сүлжээний үйлчилгээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдлыг хангах технологийн хамгаалалтын арга хэмжээ, эрсдэлийн үнэлгээний зохицуулалтыг тусгасан.

44/25 дугаар тогтоолоор баталж, 1990 оны 9 дүгээр сарын 2-ны өдөр хүчин төгөлдөр болсон.

Хуулийн төслийн хүрээнд нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ бүр ижил түвшний эрсдэлтэй гэж үзэхгүй бөгөөд үйлчилгээний онцлог, хэрэглэгчийн оролцоо, түгээгдэж буй агуулга, алгоритмын ажиллагаа зэрэг хүчин зүйлээс шалтгаалан хүүхдэд үзүүлэх эрсдэлийн түвшин харилцан адилгүй байна гэж үзсэн. Иймд эрсдэлийн түвшинд суурилсан оновчтой зохицуулалт хэрэгжүүлэх зорилгоор “зохицуулалттай нийгмийн сүлжээ” гэх томьёоллыг хийж, хүүхдэд өндөр эрсдэл учруулж болзошгүй үйлчилгээний хувьд тусгай хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Энэ хүрээнд 13 насанд хүрээгүй хүүхэд нийгмийн сүлжээ ашиглах, бүртгэл үүсгэхгүй байх зохицуулалтыг тусгаж, 13–16 насны хүүхдийн хэрэглээнд зориулсан технологийн хамгаалалтын арга хэмжээг хуульчилсан.

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийн төсөлд **13 болон 13-16 нас хүрээгүй хүүхэд** гэж насны хязгаар тогтоосон нь хүүхдийн цахим орчин дахь аюулгүй байдлыг хангах, насанд тохироогүй мэдээлэл, үйлчилгээ, цахим дарамт, мөлжлөг, гэмт хэрэг, хувийн мэдээллийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх хэрэгцээ, шаардлагаас үүдэлтэй.

АНУ-ын Үндэсний сэтгэцийн эрүүл мэндийн хүрээлэн (National Institute of Mental Health)-ийн судалгаагаар 13 насанд хүрээгүй хүүхдийн тархины хөгжил, танин мэдэхүй, өөрийгөө хянах болон эрсдэлийг үнэлэх чадвар бүрэн төлөвшөөгүй байдал нь хүүхдийн шийдвэр гаргалт, импульс хянах, урт хугацааны үр дагаврыг тооцоолох үүрэгтэй тархины урд хэсэг (prefrontal cortex)-ийн хөгжил өсвөр насны сүүл үе хүртэл үргэлжилдэг бол шагнал, сэтгэл хөдлөлийн хариу урвалтай холбоотой лимбик систем илүү эрт идэвхждэг байна.[6] Үүний улмаас бага насны хүүхэд допамины өдөөлтөд суурилсан урамшууллын механизм (dopamine-based reward system)-аар ажилладаг лайк дарах (ike), хуваалцах (share), хязгааргүй үзэх (endless scroll), алгоритмын санал болголтын арга (algorithmic recommendation) зэрэг донтуулах шинжтэй платформын нөлөөнд өртөмтгий, цахим дарамт, итгэл олж авах замаар бэлгийн хүчирхийлэлд татан оруулах үйлдэл(grooming), хортой агуулга, хувийн мэдээлэл алдах эрсдэлийг бодитоор үнэлэх чадвар сул байдаг.[7] АНУ-ын COPPA зохицуулалт нь 13 наснаас доош хүүхдийн хувийн мэдээллийг эцэг эхийн зөвшөөрөлгүй цуглуулахад тусгай шаардлага тавьдаг бөгөөд өнөөдрийн олон платформын 13 насны босго үүнтэй холбоотойгоор тогтсон байдаг.[8]

Харин 13–16 насны хүүхдийн хувьд нийгмийн сүлжээг бүрэн хориглох нь хүүхдийн мэдээлэл авах, боловсрол эзэмших, үзэл бодлоо илэрхийлэх, нийгмийн оролцоонд оролцох болон харилцах эрхэд сөргөөр нөлөөлөх эрсдэлтэй гэж олон улсын байгууллага, судлаачид үздэг. [9]

Австрали улс 16-аас доош насны хүүхдийн нийгмийн сүлжээний

[6] National Institute of Mental Health, The Teen Brain: 7 Things to Know, 2024.
[7] UNICEF, Policy Brief on Online Platform Regulation and Child Safety, 2025.
[8] Federal Trade Commission, Children’s Online Privacy Protection Rule (COPPA), 1998.
[9] UNICEF, Policy Guidance on AI for Children and Child Rights in the Digital Environment, 2021–2024., United Nations Committee on the Rights of the Child, General Comment No.25 (2021) on children’s rights in relation to the digital environment, 2021.

хэрэглээг бүрэн хаах зохицуулалт хэрэгжүүлсэн боловч практик хэрэгжилтийн явцад хүүхдүүд VPN, эцэг эхийн бүртгэл, нас баталгаажуулалтыг тойрох бусад арга ашиглан хаалтыг төвөггүй давж байгаа талаар судалгаа, тайлан гарсаар байна. Тухайлбал 2026 онд хийгдсэн судалгаагаар 12–15 насны хүүхдийн 60 гаруй хувь нь хориг хэрэгжсэний дараа ч нийгмийн сүлжээг VPN болон бусад аргаар үргэлжлүүлэн ашиглаж, хязгаарлалтыг тойрон гарч байгааг тэмдэглэсэн байна.[10] Мөн Австралийн болон олон улсын судлаачид насны хатуу хориг нь дангаараа үр дүнтэй хамгаалалт болж чадахгүй, харин хүүхдүүдийг илүү зохицуулалтгүй, эрсдэлтэй орчин руу шилжүүлэх, эсхүл онлайн орчинд учирсан эрсдэлийн талаар мэдээлэхээс айх нөхцөл үүсгэж болзошгүйг анхааруулжээ.[11]

Түүнчлэн хүүхэд, өсвөр насныхны хувьд нийгмийн сүлжээ нь зөвхөн эрсдэл бүхий орчин бус, харилцаа, дэмжлэг, сэтгэл зүйн тусламж авах хэрэгсэл болдог талаар судалгаанд дурдсан. Австралийн Хүүхдийн тусламжийн үйлчилгээний төв (Kids Helpline) болон сэтгэл зүйн байгууллагуудын мэдээлснээр зарим өсвөр насныхан нийгмийн сүлжээний хоригийн дараа дэмжлэг авдаг орчноосоо тусгаарлагдаж, сэтгэл гутрал, амиа хорлох бодолтой холбоотой хямралын шинжтэйгээр тусламж хүссэн тохиолдлууд бүртгэгдсэн байна.[12] Иймд олон улсын чиг хандлага нь нийгмийн сүлжээг бүрэн хориглох арга хэмжээнээс илүүтэйгээр платформын аюулгүй загварчлалын шаардлага, алгоритмын зохицуулалт, насанд тохирсон хамгаалалтын тохиргоо, эцэг эхийн оролцоо, сэтгэл зүйн дэмжлэг болон цахим боловсролыг хамтад нь хэрэгжүүлэх “эрсдэлд суурилсан, тэнцвэртэй зохицуулалт”-д чиглэж байна.[13]

Харвардын их сургуулийн Хүүхдийн хөгжлийн төв (Harvard Center on the Developing Child)-ийн судалгаагаар 13–16 насанд хүүхдийн нийгмийн оролцоо, харилцаа, мэдээлэл авах, суралцах, өөрийгөө илэрхийлэх хэрэгцээ эрчимтэй нэмэгддэг боловч тархины өөрийгөө хянах, сэтгэл хөдлөлөө зохицуулах, нийгмийн дарамтыг даван туулах чадвар бүрэн төлөвшөөгүй хэвээр байдаг байна.[14] Судалгаагаар өсвөр насныхан “peer validation” буюу бусдын үнэлэмжид илүү мэдрэмтгий байдаг тул алгоритмаар эрчимтэй түгээх (algorithmic amplification), бусадтай өөрийгөө харьцуулах (social comparison), донтуулах шинжтэй хэрэглээний загварчлал (addictive engagement design)-ын нөлөөнд илүү өртөмтгий байдаг гэж үздэг.[15] Иймээс Европын холбооны Цахим үйлчилгээний тухай хууль (Digital Services Act, 2022) нь насанд хүрээгүй хэрэглэгчид ашиглах боломжтой платформд “өндөр түвшний нууцлал, аюулгүй байдал, хамгаалалт” хангах үүргийг хуульчилж, хүүхдэд чиглэсэн хэрэглэгчийн зан төлөвт суурилсан сурталчилгаа, алгоритмыг хориглосон байна.

Иймд 13–16 насанд нийгмийн сүлжээг ашиглуулах, аюулгүй байдлын

[10] Molly Rose Foundation, Survey on Australia’s Under-16 Social Media Restrictions, 2026; Fortune, Australian teens say social media ban is futile and look to VPNs, 2026.
[11] Scott J. Fatt C Jasmine Fardouly, Debate: Social media in children and young people – time for a ban Child
[12] Molly Rose Foundation, Written Evidence Submitted to UK Parliament on Social Media Ban Risks, 2026.
[13] UNICEF, Child Rights in the Digital Environment; United Nations Committee on the Rights of the Child, General Comment No.25, 2021.
[14] Harvard Center on the Developing Child, Brain Development During Adolescence, 2024.
[15] National Library of Medicine, Social Media and Adolescent Mental Health, 2025.

анхны тохиргоо, танихгүй хүнтэй холбогдох боломжийг хязгаарлах болон байршил хуваалцах тохиргоог идэвхгүй болгох, хориотой, хүүхдэд хортой агуулгыг харуулахгүй байх, эцэг эхийн хяналт, алгоритмын эрсдэлийг бууруулах гэх зэрэг хамгаалалтын арга хэмжээг хамтад нь хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

Иймд 13–16 насны хүүхдийн хэрэглээнд зориулсан технологийн хамгаалалтын дараах арга хэмжээг хуульчилсан:

- эцэг, эх, асран хамгаалагчийн хяналтын боломж;
- хүүхдийн хувийн мэдээлэл, байршлын нууцлалыг хамгаалах анхдагч тохиргоо;
- хориотой, хүүхдэд хортой агуулгын харагдац, түгээлт, алгоритмын санал болголтыг хязгаарлах;
- танихгүй хэрэглэгчтэй харилцах болон шууд дамжуулалтын боломжийг хязгаарлах;
- мэдээлэх, гомдол гаргах, агуулгыг хаах технологийн механизм;
- хүүхдийн нас, сэтгэхүйн онцлогт нийцсэн бусад хамгаалалтын арга хэмжээ зэрэг “safety-by-design” зарчимд суурилсан хамгаалалтын тогтолцоог хэрэгжүүлэхээр тусгасан болно.

Мөн дээрх зохицуулалтыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх зорилгоор нас баталгаажуулалтын арга, хэрэгслийг ашиглах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн.

Хуулийн төсөлд нийгмийн сүлжээний үйлчилгээний эрсдэлийг үнэлэх тогтолцоог тусгайлан зохицуулж, хэрэглэгчийн цар хүрээ, системийн загварчлал, агуулгын шинж, хэрэглэгч хоорондын шууд харилцааны боломж, мэдээлэл түгэх механизм, гомдол шийдвэрлэлтийн үр нөлөө зэрэг хүчин зүйлд үндэслэн үнэлгээ хийхээр тусгасан. Энэхүү үнэлгээнд үндэслэн хүүхдэд өндөр эрсдэлтэй үйлчилгээний жагсаалтыг тогтоож, зохицуулалттай нийгмийн сүлжээний ангилалд хамруулан хамгаалалтын нэмэлт арга хэмжээ хэрэгжүүлэхээр зохицуулсан.

Гуравдугаар бүлэг.Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдлыг хангахад оролцогчдын эрх, үүрэг

Хуулийн төслийн гуравдугаар бүлгээр хүүхдийн нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдлыг хангах хүрээнд оролцогч талуудын эрх, үүрэг, хамтын оролцооны тогтолцоог зохицуулсан.

Хуулийн төсөлд хүүхдийн нийгмийн сүлжээний оролцоо, аюулгүй байдлыг зөвхөн төрийн байгууллагын чиг үүрэг гэж үзэхгүй бөгөөд эцэг эх, боловсролын байгууллага, нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгч, харилцаа холбооны үйлчилгээ эрхлэгч болон хэрэглэгчийн хамтын оролцоонд тулгуурлан хэрэгжүүлэхээр тусгасан болно.

Эцэг эх, асран хамгаалагч, харгалзан дэмжигчийн хувьд хүүхдийн насны онцлогт нийцүүлэн нийгмийн сүлжээний хэрэглээнд хяналт тавих, эрсдэлээс

урьдчилан сэргийлэх, аюулгүй хэрэглээний мэдлэг олгох үүргийг тодорхойлсон. Үүний хүрээнд:

- хүүхдийн ашиглаж буй нийгмийн сүлжээний үйлчилгээний талаар мэдлэгтэй байх;
- хүүхдэд цахим орчны аюулгүй хэрэглээний боловсрол олгох;
- эцэг эхийн хяналтын хэрэгсэл (parental control) болон 18+ контентын шүүлтүүр ашиглах;
- хүүхдийн хэрэглээнд хяналт тавих;
- хориотой, хүүхдэд хортой агуулга болон хүүхдийн эрх зөрчигдсөн тохиолдлыг мэдээлэх зэрэг урьдчилан сэргийлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Мөн хүүхдийн нас баталгаажаагүй харилцаа холбооны дугаарыг ашиглуулахыг хориглосон нь нас баталгаажуулалтын тогтолцоог бодитой хэрэгжүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлж байгаа юм.

Боловсролын сургалтын байгууллагын тухайд хүүхэд, эцэг эх, асран хамгаалагчид нийгмийн сүлжээний эрсдэл, аюулгүй хэрэглээ, хувийн мэдээллийн хамгаалалттай холбоотой мэдлэг, ур чадвар олгох урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Мөн боловсролын байгууллага нь сургалтын үйл ажиллагаанд зөвшөөрөгдсөнөөс бусад нийгмийн сүлжээ ашиглахыг хориглосон нь боловсролын орчны мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах ач холбогдолтой.

Нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчийн хувьд хүүхдийн аюулгүй байдлыг хангах технологийн болон зохион байгуулалтын үүргийг тодорхой тусгасан.

Түүнчлэн нас баталгаажуулах зорилгоор ашигласан мэдээллийг нэн даруй устгах, гуравдагч этгээдэд дамжуулахыг хориглосон нь хүүхдийн хувийн мэдээллийн хамгаалалтыг хангах чухал зохицуулалт болсон.

Харилцаа холбооны үйлчилгээ эрхлэгчийн тухайд хүүхдийн нас баталгаажуулалтын тогтолцоог хэрэгжүүлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, насны бүлгийн өгөгдлийг хүний хувийн мэдээллийг тодорхойлох боломжгүй хэлбэрээр дамжуулах, нас баталгаажуулах үйл ажиллагаанд хамтран ажиллах чиг үүргийг тусгасан. Энэхүү зохицуулалт нь хүүхдийн хувийн мэдээллийг хамгаалах болон нас баталгаажуулах тогтолцоог техникийн түвшинд хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж байгаа юм.

Түүнчлэн нийгмийн сүлжээ хэрэглэгчийн эрх, үүргийг тодорхойлж, хориотой, хүүхдэд хортой агуулгын талаар мэдээлэх, өөрийн бүртгэл болон хувийн мэдээллийн аюулгүй байдлыг хангах, хориотой агуулга нийтлэхгүй, түгээхгүй байх үүргийг тусгасан. Ингэснээр хүүхдийн нийгмийн сүлжээний аюулгүй байдлыг хангах асуудлыг зөвхөн төрийн хяналт бус, олон талт оролцоонд суурилсан хамтын хариуцлагын тогтолцоогоор хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж

байгаа болно.

Дөрөвдүгээр бүлэг.Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах талаар төрийн байгууллагын чиг үүрэг

Хуулийн төслийн дөрөвдүгээр бүлгээр нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдлыг хангах төрийн байгууллагын чиг үүрэг, салбар дундын хамтын ажиллагааны тогтолцоог зохицуулсан.

Хуулийн төсөл нь хүүхдийн нийгмийн сүлжээний аюулгүй байдлыг зөвхөн нэг байгууллагын хариуцах асуудал бус, харин цахим хөгжил, боловсрол, хүүхэд хамгаалал, харилцаа холбоо зэрэг олон салбарын уялдаа холбоотой бодлого, хамтын ажиллагаанд тулгуурлан хэрэгжүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн. Иймд төрийн байгууллагуудын чиг үүргийг харилцан уялдаатай, давхардалгүйгээр тодорхойлон тусгасан болно.

Цахим хөгжил, харилцаа холбооны асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллага нь нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлого, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, нийгмийн сүлжээний болон харилцаа холбооны үйлчилгээ эрхлэгчтэй хамтран ажиллах, олон улсын хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх үндсэн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Боловсролын асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын тухайд сургуулийн орчин дахь нийгмийн сүлжээний аюулгүй хэрэглээний бодлого, журмыг батлах, сургалтын хөтөлбөрт нийгмийн сүлжээн дэх аюулгүй байдлын агуулгыг үе шаттай тусгах, зөвшөөрөгдөөгүй нийгмийн сүлжээний хэрэглээг хязгаарлах, боловсролын зориулалтын программ хангамжийг нэвтрүүлэх зэрэг чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан. Энэхүү зохицуулалт нь боловсролын орчин дахь хүүхдийн аюулгүй байдлыг системтэйгээр хангах зорилготой юм.

Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжлийн асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагын хувьд хүүхдийн эрх, аюулгүй байдлыг хамгаалах бодлого, хөтөлбөрийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, олон нийтэд чиглэсэн соён гэгээрүүлэх үйл ажиллагааг нэгдсэн удирдлагаар хангах, нийгмийн сүлжээнээс үүдэлтэй эрсдэлд судалгаа, дүн шинжилгээ хийх, үйлчилгээний стандарт боловсруулах, олон улсын санаачилгад нэгдэх зэрэг бодлогын болон салбар дундын зохицуулалтын чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан. Мөн холбогдох салбарын мэргэжилтнийг чадавхжуулах сургалтын тогтолцоог бүрдүүлэхээр зохицуулсан болно.

Хүүхэд, гэр бүлийн хөгжил, хамгааллын асуудал хариуцсан төрийн захиргааны байгууллага нь хүүхэд, эцэг эх, олон нийтэд зориулсан урьдчилан сэргийлэх сургалт, зөвлөмж, цахим ур чадварын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх, хүүхдийн эрхийн улсын байцаагчийг арга зүйгээр хангах, эрсдэлийн судалгаа хийх, нийгмийн сүлжээнд эрх нь зөрчигдсөн хүүхдэд хүүхэд хамгааллын үйлчилгээ үзүүлэх зэрэг практик хэрэгжилтийн чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан.

Харилцаа холбооны зохицуулах хороо нь зохицуулалттай нийгмийн

сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчдийн хуульд заасан үүргийн хэрэгжилтэд хяналт тавих, эрх бүхий байгууллагын шийдвэрт үндэслэн шаардлагатай технологийн арга хэмжээ авах, шийдвэр, мэдэгдлийг үйлчилгээ эрхлэгчид шуурхай хүргүүлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлэхээр тусгасан. Энэхүү зохицуулалт нь хууль хэрэгжилтийн технологийн хяналтын механизмыг тодорхой болгож байгаа юм.

Энэхүү бүлгээр нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдлыг хангах асуудлыг салангид бус, харин төрийн байгууллагуудын чиг үүргийн уялдаа холбоо, хамтын ажиллагаанд тулгуурласан нэгдсэн тогтолцоогоор хэрэгжүүлэх эрх зүйн үндсийг бүрдүүлсэн болно.

Тавдугаар бүлэг.Гомдол, мэдээлэл гаргах, хянан шийдвэрлэх ажиллагаа

Хуулийн төслийн тавдугаар бүлгээр нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоо, аюулгүй байдал зөрчигдсөн талаарх гомдол, мэдээлэл хүлээн авах, шалган шийдвэрлэх эрх бүхий байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлэх асуудлыг тусгасан.

Зургадугаар бүлэг.Бусад зүйл

Хууль тогтоомж зөрчигчид хүлээлгэх хариуцлага, хууль хүчин төгөлдөр болох хугацааг заана.

Хуулийн төсөлтэй хамт өргөн мэдүүлэх хуулийн төслүүдийн дэлгэрэнгүй тайлбар

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийн төсөлтэй хамт Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай, Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай болон Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төслийг тус тус боловсруулаа.

1. Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл.

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулиар насны хязгаар тогтоох, насны хязгаартай хэрэглэгчийг танин мэдэх, хуульд хориглосон этгээдийг нийгмийн сүлжээнд нэвтрүүлэхгүй байх үүргийг нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчид хүлээлгэхээр байна. Гэвч уг үүргийг зөрчсөн тохиолдолд хүлээлгэх хариуцлага тодорхой бус байвал хууль хэрэгжих боломж сулрах, үйлчилгээ эрхлэгчид насны хязгаарын шаардлагыг үл биелүүлэх нөхцөл үүсэх эрсдэлтэй.

Одоогийн Зөрчлийн тухай хуульд 13 нас хүрээгүй хүүхдэд бүртгэл үүсгэсэн нийгмийн сүлжээ эрхлэгчид хариуцлага хүлээлгэх тусгай зохицуулалт тусгагдаагүй байна. Иймээс Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуульд заасан үүргийн хэрэгжилтийг хангах зорилгоор Зөрчлийн тухай хуульд нэмэлт оруулах шаардлага тулгарч байна.

Энэ хүрээнд 13 нас хүрээгүй хүүхдэд бүртгэл үүсгэсэн бол насны хязгаартай нийгмийн сүлжээ эрхлэгч хүнийг таван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр,

хуулийн этгээдийг таван мянган нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох зохицуулалтыг тусгах нь зүйтэй. Ингэснээр нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчид хүүхдийн насыг шалгах, насны хязгаарыг мөрдүүлэх, хуульд заасан хамгаалалтын арга хэмжээг бодитоор хэрэгжүүлэх хөшүүрэг бий болно.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар насны хязгаартай нийгмийн сүлжээнд 13 нас хүрээгүй хүүхдэд бүртгэл үүсгэх зөрчилд оногдуулах хариуцлага тодорхой болж, хүүхдийг насанд тохироогүй цахим орчноос хамгаалах, нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчдийн хариуцлагыг дээшлүүлэх, Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах эрх зүйн нөхцөл бүрдэнэ.

2. Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төсөл.

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулж, аливаа эрсдэлээс хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангахад насны баталгаажуулалт хийх, хүний хувийн мэдээлэл ашиглах, нөгөө талаар хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах зайлшгүй шаардлагатай. Иймд Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуульд нэмэлт оруулж, дээрх асуудлыг шийдвэрлэхээр хуулийн төсөл боловсруулсан болно. Ийнхүү Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуульд нэмэлт оруулах тухай хуулийн төслөөр тус хуулийн 7 дугаар зүйл хүн, хуулийн этгээд, хуулийн этгээдийн эрхгүй байгууллага мэдээлэл цуглуулах, боловсруулах, ашиглахад хэрэглэгчийг нэг удаа танин мэдэх зорилгоор мэдээлэл авч болохыг хуульчилав.

3. Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийг дагаж мөрдөх журмын тухай хуулийн төсөл.

Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийг үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд уг хууль хүчин төгөлдөр болохоос өмнөх бэлтгэл ажлыг тодорхой зохицуулах шаардлага үүснэ. Тухайлбал, хүүхэд ашиглаж буй нийгмийн сүлжээний орчин олон улсын болон дотоодын олон төрлийн платформоос бүрдэж, үйлчилгээ үзүүлэгчийн байршил, эрх зүйн хэлбэр, хэрэглэгч танин мэдэх технологийн боломж харилцан адилгүй байгаа нь хуулийг шууд хэрэгжүүлэхэд тодорхой хүндрэл үүсгэж болзошгүй байна.

Иймд Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийг дагаж мөрдөхөөр Монгол Улсаас нийгмийн сүлжээний хэрэглэгч нар насны баталгаажуулалт хийх, насны баталгаажуулалт хийхэд оролцох харилцаа холбооны үйлчилгээ эрхлэгч болон бусад холбогдох байгууллагууд бэлтгэл ажил хангахтай холбоотой заалтыг хуульчилж оруулсан.

Мөн хуулийн хэрэгжилт эхлэхээс өмнө нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ үзүүлэгчид насны хязгаартай хэрэглэгчийг танин мэдэх, хориглосон этгээдийг өөрийн сүлжээнд нэвтрүүлэхгүй байх техникийн болон зохион байгуулалтын арга хэмжээг авсан байх нь зүйтэй. Энэ нь хууль хэрэгжиж эхэлмэгц хүүхдийн эрх, хууль ёсны ашиг сонирхлыг хамгаалах зохицуулалт бодитоор хэрэгжих нөхцөлийг бүрдүүлнэ.

Хуулийн төсөл батлагдсанаар Нийгмийн сүлжээнд хүүхдийн оролцоог зохицуулах тухай хуулийг хэрэгжүүлэх бэлтгэл хангагдаж, холбогдох төрийн байгууллага, нийгмийн сүлжээний үйлчилгээ эрхлэгчдийн хамтын ажиллагааны уялдаа сайжирч, насны хязгаар тогтоох болон хүүхдийг цахим орчинд хамгаалах арга хэмжээ хууль хэрэгжихээс өмнө бүрдэнэ.

---oOo---